

Päihdelääketieteellinen ajoterveysarvio käytännössä

Päihdelääketieteen päivät 5.3.2020

Päihteet ja ajoterveys

Hannu Pentikäinen
päihdelääkäri
alueylilääkäri / Addiktum Oy
hannu.pentikainen@addiktum.fi

Sidonnaisuudet

- Työ

- Alueylilääkäri Addiktum Oy / Itä-Suomi v. 2016→
- Terveyskeskuslääkäri (v 1986-2001)
- Päihdelääkäri (JSS, Kuopion Päihdepalvelusäätiö, KYS/päihdepsykiatria v 2001-2011)
- Vankilalääkäri ja sivutoiminen päihdelääkäri (v 2011-2016)
- Sivutoiminen päihdelääkäri PlusTerveys Oy (v 2013 - 2019)

- Sidonnaisuudet

- Luento- ja asiantuntijapalkkioita
 - Oy H.Lundbeck Ab

Tieliikennelaki 17§: Ajoneuvoa ei saa ajaa se, jolta sairauden, vian, vamman, väsymyksen tai päihtymyksen vuoksi taikka muusta vastaavasta syystä puuttuu siihen tarvittavat edellytykset

1. Onko potilas päihderiippuvainen?
2. Onko potilas opioidikorvaushoidossa?
3. Onko lääkkeiden väärinkäyttöä tai huumeiden käyttöä?
4. Onko sitoutumassa hoitoon?
5. Ajaako toistuvasti humalassa?
6. Onko käytössä ajokykyyn vaikuttavia lääkkeitä / lääkeyhdistelmiä?
7. Onko ajokykyyn vaikuttavia oheissairauksia (mt-häiriöt, epilepsia, yms)?
8. Mitä ajattelee nyt jälkeinpäin rattijuopumuksestaan? (asenne!)

Miksi ajoterveyttä on arvioitava?

4

Laki määrää

**Liikenne-
turvallisuus**

Terveys

Karkaavatko potilaat päihdehoidosta,
jos otan ajoterveyden puheeksi?

Ajoterveyden arviointi ja päihderiippuvuuden hoito - onko ristiriitaa?

- Lääkärin perustehtävä on potilaan hoitaminen
- Mutta: lainsäädäntöä tulee noudattaa...
 - lastensuojelulaki, mielenterveyslaki ja päihdehoitolaki
 - ajokorttilaki 21§, ampuma-aselaki 114§
- Terveysperusteisella ajo-oikeuden rajaamisella pyritään ennakoivasti turvaamaan henkilön itsensä ja muiden tielläliikkujien turvallisuus - kyse ei ole rangaistuksesta eikä edes seuraamuksesta (rattijuopumustapauksessa)

Ajo-oikeus ja motivoituminen toipumiseen

Monelle ajo-oikeus voi olla se kaikista tärkein motivaatiokeino

Miten tämä käytännössä hoituu???

Milloin päihdelääketieteellinen arvio?

(= tarve selvittää päihdekäyttöä ja hoidon tarvetta laajemmin)

- Ajokorttilausuntoa kirjoitettaessa
 - Audit C ≥ 5 / ≥ 4 ”tavallisessa” ajokorttitarkastuksessa
 - päihdekäytön takia määrätty aikaistettu ajoterveystarkastus
 - poliisin päätös erikoisalan lääkärinlausunnosta
- Jos klininen epäily riippuvuudesta tai pitkäaikaisesta päihdehäiriöstä
 - TRAFICOM: ”liikenneturvallisuutta vaarantava haitallinen käyttäytyminen”
- Kaikkien päihdehoitojen yhteydessä
 - avohoito, avo- ja laitospieroitus, laitostuntoutus, korvaushoidon arvio
 - työpaikan hoitoonohjaustapaukset

Kuka tekee päihdelääketieteellisen arvion?

- Päihdelääkäri (=päihdelääketieteen erityispätevyys)
- Muu päihdearviointiin ja potilaan tilanteeseen perehtynyt lääkäri
 - työterveyslääkäri (erityisesti ammattikuskit)
 - yleislääkäri
- Käytetään lomakkeita F127 ja F203
- Erikoisalakohtaan ”Päihdelääketiede”

Lausunto vain lääketieteellisin perustein = sairaus ja sen aiheuttama toimintakyvyn heikkeneminen

- Sairaus = diagnoosi ja hoitotasapaino
- Toimintakyky = toteamukset ja johtopäätökset kliinisestä tutkimuksesta ja mahdollisen terveysperusteisen ajokokeen havainnot
 - Toiminnanohjaus = kyky harkitsevaan, tavoitteelliseen ja tarkoituksenmukaiseen toimintaan sekä kyky tunnereaktioiden ja liikennekäyttämisen säätelyyn
 - Keskittyminen / tarkkaavaisuuden säätely = kyky kiinnittää huomio liikenteessä olennaisiin asioihin
 - Näköhavainnointi = näkötiedon tulkinta ja ymmärtäminen
- Lausunnossa ei voi huomioida ajamisen tarvetta eikä antaa alueellisia tai aikarajoituksia

Ajoterveyden päihdelääketieteellinen arviointikokonaisuus

- Tavanomaista päihdelääketieteellistä diagnostiikkaa ja hoidon suunnittelua
- Sisältäen toimintakyvyn arviointia = ajoterveysvaatimukset

Ajoterveysarvio käytännössä (1-3-6→ kk)

- Suunnitelmallinen ja tavoitteellinen päihdehoito
 - esim: mini-interventio, avohoitosuhde, laitostuntoutusjaksot, lääkärin vastaanotot, vertaistukiryhmät, jne, jne
- Ajoterveyden arviointia toipumisen myötä

Alkoholiverikokeet

Myös huumeiden / lääkkeiden käyttäjiltä!

- **Alkometri** ≥ 1 prom / ≥ 3 prom / $\geq 1,5$ prom

1. Jatkossa 1 x/ kuukausi koholla olevat tai jos kaikki normaaleja, sitten GT-CDT ja/tai PEth
2. Alkometripuhallus joka käynnillä

- runsaasti päivittäin (yli 60 g/päivä) käyttävillä B-PEth pitoisuudet nousevat selvästi (B -PEth 2,40 - 5,40 umol/l)
- muodostuu elimistössä alkoholin käytön yhteydessä fosfolipaasi D:n vaikutuksesta

Huumetestit

- U-Huum-O - eivät iuridisesti pitäviä ilman varmistusanalyyssejä

1. Poliisin päätös (myös alkoholisytyt)
→ kaikilta aluksi LCt-seula, jatkot tuloksen perusteella
2. Muilta tarpeen mukaan (huom! sekakäyttö yleistä!)
3. Jatkossa 1-4 viikon välein CT- tai LCt-seula riippuen käytetystä aineesta (THC → 2-4 vk, muut 1-2 viikko)

- kaikki raportoidut tulokset ovat varmistettuja
- ei sisällä U-Krea määrittystä, pyydettyä erikseen

Poliisin päätös päihdealan lääkärinlausunnosta

Traficom 4.11.2019

- Poliisi edellyttää päihdealan lääkärinlausuntoa, jos
 - 2 rattijuopumusta 3 vuoden aikana (kaikki päihteet)
 - huumausaineen käyttörikos
 - huumausainerikos, joka sisältää omaa huumausaineen käyttöä
 - 3 päihtymyspidätystä puolen vuoden sisällä (viimeisen vuoden aikana)
 - 1 rattijuopumus kahden ensimmäisen ajo-oikeusvuoden aikana ja erityinen syy (esim. päihtymyspidätyksiä aiemmin)
- Poliisin päätös nähtäväksi, perustelut lääkärinlausunnolle
- Lomake F127 tai F203 riippuen johtopäätöksistä

Asenne tapahtuneeseen (ratti, putkapidätykset tms)

- Mitä ajattelee ja miten suhtautuu nyt jälkeenpäin?
- Miten ja missä rattijuopumus tapahtui?
 - aamupromillet?
 - ajamaan kesken juomaillan?
- Aiheutuiko vaaraa?
 - oliko muita kyydissä?
 - kolari?

Uutta rattijuopumusta ennustaa aiempi rattijuopumus!

Päätelmät ja toimenpiteet

Ei päihderiippuvuutta

- Ei riippuvuutta eikä rattijuopumuksia
 - jos lausuntoa tarvitaan → puoltava lausunto ilman määräaika (F127)
- Ei riippuvuutta, mutta toistuvia alkoholirattijuopumuksia
 - alkolukkoehto (F127), hoito ja toipumisen seuranta
- Ei riippuvuutta, mutta toistuvaa huume- / lääkekäyttöä
 - ilmoitus poliisille ajoterveydentilan muutoksesta (F203), hoito ja toipumisen seuranta

Päihderiippuvuus todettu

Toipuminen etenee

TARKOITTAA:

- Sitoutuu hoitosuunnitelmaan (esim. hoitosuhde, laitostuntoutus, vertaistuki)
- Alkoholi: sitoutuu valvottuun Antabus-hoitoon
- Hoitokäyntien ja sairauskertomuksen perusteella ei viitteitä päihdekäytöstä ja laboratoriomarkkerit viitealueella 3-6 kk ajan

→ Ajoterveysvaatimukset täyttyvät

- Määräaikaiset puoltava lausunnot (1/2 - 1 - 2 vuotta), 1-3 vuoden ajan
- Hoito, toipumisen seuranta ja ajoterveyden arviointi

Alkoholiriippuvuus todettu

Ei toipumista = juominen jatkuu / ei sitoudu hoitoon

- Ajoterveysvaatimukset eivät täyty
 - ilmoitus poliisille ajoterveyden muutoksesta (F203)
 - motivoiminen hoitoon → toipumisen seuranta → ajoterveys?
- Terveysperusteinen alkolukko
 - vaihtoehto ajokiellolle, jos henkilö ei pysty lopettamaan juomista
 - määräaikainen lausunto 1-2 vuotta (F127)
 - arvioi juomisen hallitsemattomuus (krapulassa ajamiset!!!)
 - arvioi pysyvien muutosten kehittyminen
 - motivoiminen hoitoon → toipumisen seuranta → ajoterveys

Huume- /lääkeriippuvuus tai toistuva käyttö

Ei toipumista = käyttö jatkuu / ei sitoudu hoitoon

- **Ajoterveysvaatimukset eivät täyty**
 - ilmoitus poliisille ajoterveyden muutoksesta (F203)
 - motivoiminen hoitoon → toipumisen seuranta → ajoterveys?
- **Miten kannabis?**
 - lähtökohtaisesti lääkekannabiksen käyttö on este ajamiselle (Trafi 4.11.19)
 - ”jos käyttö on säännöllistä ja tiheämpää kuin kerran viikossa”
 - jos käyttänyt → ajaminen sallittu 24 tunnin kuluttua?

Opioidikorvaushoito ja ajoterveyden arviointi

23

- Periaatteessa korvaushoitoa aloittavalla ei voi olla ajo-oikeutta (ilmoitusvelvollisuus ennen hoidon aloittamista huumeriippuvuuden takia)
- **R1**: Ajokielto, kunnes hoito vakiintunut eikä oheiskäyttöä esiinny
 - potilas on sitoutunut hyvin hoito-ohjelmaa 6-12 kk ajan (käynnit toteutuvat, ei oheiskäyttöä ja kokonaistilanne vakaa), ajoterveysvaatimukset täyttyvät.
- **R2**: Korvaushoito on este ensimmäiselle R2-kortille
- **R2**: Jos ollut R2-ajokortti → korvaushoidosta vastaavan lääkärin lausunnolla voidaan poikkeustapauksissa katsoa ajoterveysvaatimusten täyttyvän
 - tämä edellyttää stabiilissa vaiheessa olevaa korvaushoitoa eikä päihteiden oheiskäyttöä tai lääkkeiden haitallista käyttöä esiinny (12-18 kk).
- Ajo-oikeus aina määräaikaisena (1/2 - 1 vuosi)
- **Jos henkilö ei sitoudu korvaushoitoon tai oheiskäyttöä** tai lääkkeiden haitallista käyttöä esiintyy → ilmoitus poliisille (F203)

Päihderiippuvuus ja pysyvät muutokset

- Jos päihdekäytöstä on aiheutunut toiminta- ja ajokykyä heikentäviä pysyväisluonteisia terveydentilan muutoksia
 - esim. aivoatrofia, älyllisen toiminnan heikkeneminen tai persoonallisuuden muutokset
 - ajoterveysvaatimukset eivät täyty → ilmoitus poliisille (F203)
- Alkolukon käyttö ei ratkaise asiaa
- Oma käytäntö, jos harkitaan puoltavaa lausuntoa (todettu aivoatrofia)
 - ehdoton täysraittius riittävän pitkään dokumentoidusti
 - terveysperusteinen ajokoe
 - konsultaatiot: neurologia / neuropsykologia / muistihoitajaa (CERAD tms)

Haasteita

- Kannabis
- Lääkkeiden ja lääkeyhdistelmien vaikutus ajokykyyn
- Oheissairaudet
 - psykoosisairaudet
 - persoonallisuushäiriöt
 - ADHD